

Frå ungdomsskule til vidaregåande skule – elevane si stemme

Ann Karin Sandal og Kari Smith

Artikkelen er basert på ein kvalitativ studie av ungdomsskuleelevar sine opplevingar av overgangen til vidaregåande skule, yrkesfaglege program. I den norske utdanningsdebatten har det dei siste åra vorte sett sokjelys på årsaker til fråfall og feilval i vidaregåande skule, særleg innafor yrkesfaglege program, og ulike tiltak for å minske dette er sette i verk. Denne artikkelen droftar overgangen til vidaregåande skule ut frå eit elevperspektiv. Analysen viser mellom anna at grunnskulen har eit potensial for å gje elevar eit betre grunnlag for val gjennom å fokusere på interesseutvikling, og å styrke elevane sine meistringserfaringar og motivasjon for yrkesfaglege utdanninger gjennom innhald og arbeidsmåtar i fag.

Nøkkelord: overgang ungdomsskule–vidaregåande skule, val, elevperspektiv, interesseutvikling, motivasjon

Ann Karin Sandal
Avd. for lærarutdanning
og idrett, Høgskolen
i Sogn og Fjordane
ann.karin.sandal@
hisf.no

Kari Smith
Lærerutdanningen,
Universitetet i Bergen
kari.smith@
psyph.uib.no

Introduksjon

Denne artikkelen er basert på ei kvalitativ undersøking av elevar i 10. klasse sine perspektiv på overgangen til vidaregåande opplæring i den norske skulen. Undersøkinga er ein del av NFR-prosjektet *Med mappe som møteplass* (MMM), der tre grunnskular og to vidaregåande skular samarbeider om overgangen frå 10. klasse til vidaregåande skule, yrkesfaglege program. Målet med prosjektet er å utvikle kunnskap om elevane sine oppleveligar knytt til overgangen mellom ungdomsskule og vidaregåande skule. Sentrale fokus i prosjektet har vore: elevperspektiv på overgang og val, foreldre sin innverknad i valprosessen og korleis skulen legg til rette for å utvikle medvit om utdanningsval gjennom lærings- og vurderingsdialogar i faga «utdan-

ningsval» i ungdomsskulen og «prosjekt til fordjuping» i vidaregåande oppæring.

Overgangen mellom 10. klasse og 1. klasse på vidaregåande skule er ei endring som krev faglege, metodiske og sosiale tilpassingar hjå elevane. Overgang til vidaregåande opplæring betyr at elevane må gjere val basert på informasjon, interesser og motivasjon, ynske om framtidig utdanning og yrke og vurdere ulike alternativ som grunnlag for valet. Trass i strukturendringar og tilrettelegging for betre progresjon i vidaregåande opplæring, er det mange elevar som ikkje fullfører vidaregåande opplæring på normert tid. Fråfallet er størst på yrkesfaglege studierettingar, og av elevar som begynte i vidaregåande opplæring i 2001, fullførte berre rundt 40 prosent av elevane på normert tid (Utdanningsdirektoratet, 2006). Eit tiltak for å gjøre overgangen til vidaregåande skule betre er innføring av faget «utdanningsval» på ungdomssteget i samband med læreplanen Kunnskapsløftet i 2006. Faget utdanningsval skal gje elevane erfaringar med innhald, oppgåver og arbeidsmåtar i ulike utdanningsprogram i vidaregåande skule, og gje grunnlag for utdannings- og yrkesval (Kunnskapsdepartementet, 2007). Hospitering og besök på arbeidsplassar og vidaregåande skular som elevane har interesse for, er ein sentral del av faget. Faget er ofte ein del av rådgjevars arbeidsoppgåver, samstundes som faget skal vere forankra i heile ungdomsskulen.

Prosjektet MMM har utforska ulike måtar som kan gjøre overgangen mellom ungdomskule og yrkesfaglege program i vidaregåande skule enklare for elevane med tanke på informasjon og rettleiing, utvikling av medvit om eigne interesser og motivasjon for valet. Denne artikkelen handlar altså om korleis elevar opplever overgangen frå ungdomsskule til vidaregåande skule, der val av utdanningsprogram og kva som verkar inn på valet, er i fokus. Artikkelen ser på kva elevane definerer som sentralt i valprosessen når det gjeld informasjon, påverknad, motivasjon og støttespelarar. Studien ynskjer å belyse kva faktorar som verkar inn på valet frå elevane sitt perspektiv. Utgangspunktet for undersøkinga er difor problemstillinga *Kva kjenneteiknar elevar i 10. klasse sine opplevingar av overgangen frå ungdomsskule til vidaregåande opplæring, yrkesfaglege program?*

Faglege perspektiv

Ungdom og val

Elevar på 10. steget er i ein fase i livet prega av endringar på mange område. I tillegg til pubertet og den fysiske, psykiske og emosjonelle utviklinga går dei gjennom endringsprosessar knytte til skule og sosiale relasjonar. Endringar i samfunnet har konsekvensar for ungdom si tilnærming til utdan-

ning, arbeid, sosiale relasjoner og fritid og legg premiss for sosialisering og identitetsutvikling (Krænge & Øia, 2005). På den eine sida kan det hevdast at institusjonar, som til dømes skule og familie, som tidlegare har lege som ei ramme for livsval og skapt mening for eiga sjølvforståing, har fått mindre å seie. I tillegg til sosial bakgrunn vil andre sosialiseringsarenaer, som til dømes venner og media, gjerne ha like stor påverknad i val av utdanning. Ifylge Bech (1997) har moderniseringa ført til ei forvitring av samfunnsinstitusjonar og kollektive tradisjonar, noko som krev andre typar aktørar. For å manøvrere mellom alle vala som enkeltmenneske kan ha i liva sine, krev det realisering av eige liv på individuell basis. Giddens (2006) utviklar denne tesen i samband med analysane sine av det seinmoderne samfunnet. Opplysinga av samfunnsmessige strukturar og svekking av handlingsfellesskap (*disembedding mechanism*) fordrar ei evne til refleksivitet hjå det enkelte mennesket, ei evne til å stilling til alternativ og gjere sjølvstendige val. Innbakt i dette ligg ein føresetnad om det informerte menneskets evne til å vurdere alternativ og føreta val som er rasjonelle ut frå eigen kontekst og eige liv.

Utdanningssystemet er bygd rundt ein struktur basert på forståing av overgangfasar som lineære prosesser. Elevane går gjennom ulike stadium, frå barndom via ungdomsalder til voksenliv, eller frå grunnskule til vidaregåande utdanning og vidare inn i yrkes- og arbeidsliv eller høgre utdanning, og der alternative handlingaval vert avgrensa eller hindra av utdanningssystemet sin konstruksjon. Den lineære tenkinga om utdanning, og at læring føregår på bestemte arenaer (i skulen) i ungdomsalder, skjuler kanskje den meir komplekse røynda som ungdomane lever i (Stokes & Wyn, 2007). Spenninga mellom å lukkast innafor eit utdanningssystem som er konstruert etter ein lineær logikk, og korleis dei unge sjølv ynskjer å leve liva sine, og kva føresetnader dei har for å lukkast innafor utdanning og arbeidsmarknad, kan stå i eit motsetnadsforhold til kvarandre. Viss ein ikkje lukkast i å fylgje den fastlagte strukturen i utdanningssystemet, eller har behov for ein annan progresjon i utdanninga si, vert det den enkelte elev sitt individuelle ansvar å finne løysingar.

Individualisering

Erikson (1992; se også Tetzchner, 2001) knyter val og overgangfasar i ungdomsalder til identitetsutvikling i ungdomsalderen, der overgangfasar frå eit nivå i utviklinga til eit anna kan definerast som ein fase forstått som ein krisetilstand. Ungdomsalderen kan forståast som ei normativ krise der identitetsdanninga får nye orienteringspunkt - bort frå foreldre og mot jamaldringsgruppa (Krænge & Øia, 2005). Nye forventningar til individet, både frå seg sjølv og frå omverda, og ein utvida sosial kontekst med nye roller kan skape usikkerheit, kjensle av press og eit indre trykk, som kan gje konsekvensar for val og opplevelingar av val i utdanningssamanheng. Iden-

titets- og rolleforvirring og risiko for marginalisering kan vere konsekvensar av manglande adekvat støtte i den sosiale konteksten til elevane. Å skape seg sjølv og ta stilling til kven ein er, og kven ein ynskjer å vere, er eit sentralt element i den refleksiviteten som er nødvendig for å handtere livet i det seinmoderne samfunnet.

I beskrivingar av det refleksive moderne, som ein kan finne m.a. hjå Giddens (2006), vert identitetsutvikling forstått som resultat av individualisering i det seinmoderne samfunnet. Gjennom refleksive val konstruerer ein seg sjølv og sin identitet (Giddens, 2006; Schreiner & Sjøberg, 2006). Krange (2004) argumenterer for å skilje mellom eit sterkt og eit svakt individualiseringsomgrep. Eit sterkt individualiseringsomgrep legg til grunn at kollektive meinings- og handlingsfellesskap er under opplysing og ikkje lenger formar menneskes liv og identitet. Eit svakt individualiseringsomgrep legg til grunn at nokre grunleggjande trekk ved det moderne samfunn framleis påverkar vala og liva våre. Det svake individualiseringsomgrepet opnar for å sjå sosiale strukturar som kontekst for utdanningsval, samstundes som mange valalternativ krev medvit og refleksjon om konsekvensar av val, og at ein sjølv må ta stilling til sine handlingar og stå til ansvar for dei. Elevars sjølvstendige val basert på eigne ynske og interesser, uavhengig av sosial bakgrunn, venners val, kjønn og geografi, kan vere uttrykk for eit sterkt individualiseringsomgrep (Krangle, 2004).

Self-efficacy¹ og motivasjon

Omgrepet *self-efficacy* viser til menneskets tiltru til eigne evner til å vere aktør i eige liv, og til å meistre nye utfordringar i ein gjeven kontekst (Bandura, 1995). Grad av tru på eiga meistring har innverknad på aktivitet og handlingar i bestemte situasjoner. Dei individuelle vurderingane av eigne føresetnader og kapasitetar til å lukkast med ei oppgåve vil difor legge fôringar på handlingsval. Grunnlag for self-efficacy ligg i tidlegare meistringserfaringar med liknande eller tilsvarande utfordringar, vurderingar av eigne kapasitetar og verdien av å få utført ei oppgåve, og den spesifikke konteksten med tanke på støtte frå andre. Self-efficacy vert påverka av faktorar som meistringserfaringar, observasjon av andre ein identifiserer seg med, sosial og verbal overtaling, og mentale og fysiologiske faktorar. Akademisk self-efficacy beskriv elevars tru på eigne mulegheiter til å lukkast og fullføre skulerelaterte oppgåver. Akademisk self-efficacy vert utvikla gjennom meistringserfaringar med skulefag, noko som kan forsterke motivasjon, engasjement og tru på eiga fagleg meistring i framtida. Elevar med

---

1 Det har vore vanskeleg å finne ei god norsk omsetjing som fangar meiningsinnhalten i omgrepet *self-efficacy*, og forfattarane har difor valt å bruke den engelske nemninga.

låg akademisk self-efficacy vil ofte, på grunn av erfaringar med manglande fagleg meistring, freiste å unngå liknande erfaringar i framtida. Svak meistring vil kunne påverke motivasjon og engasjement til å ta fatt i liknande utfordringar i framtida (Pajares & Schunk, 2001).

Sentralt i motivasjon for utdanningsval er interesser som bestemmande faktor i valprosessen (Hackett, 1999; Skårsvik, 2004). Interesse kjem til uttrykk i relasjonen mellom individet og aktiviteten og er relatert til indre motiverte ynske og behov (Deci & Ryan, 1985). Hidi og Renninger (2006) har utvikla ein modell der dei ser på ulike interesseformer som grunnlag for motivasjon. Interesse som motivasjonsfaktor for bestemte aktivitetar innehold både affektive og kognitive element. Dei affektive elementa er knytte til positive kjensler knytte til engasjement i aktivitetar, medan dei kognitive elementa handlar om utvikling av kunnskap relatert til aktivitetar som individet er engasjert i. Både affektive og kognitive element er til stades i alle fasane av interesseutvikling, men varierer i grad og omfang. Potensialet for å utvikle ei interesse finst i individet, medan miljøfaktorar og innhaldet i interessa bestemmer retninga og bidreg i utviklinga av ei interesse. Modellen deler utvikling av interesser inn i ulike fasar. Situasjonsutløyst interesse (1) er ein fase der interesse og nyfikne vert stimulert gjennom påverknad utanfrå individet, og den er relatert til positive emosjonelle opplevelingar. Oppretthalden situasjonsutløyst interesse (2) handlar om at individet har større merksamhet retta mot ein aktivitet, og at det finst eit begynnande personleg engasjement. Ei framveksande individuell interesse (3) involverer indre motivasjon og ei meir varig interesse for ein aktivitet gjennom sjølvregulerte handlingar. Velutvikla interesse (4) refererer til ei varig og personleg interesse basert på indre motivasjon og der verdien i aktiviteten er internalisert. Utvikling av interesse frå det første til det fjerde stadiet går frå ei kontekstavhengig interesse stimulert og støttet av menneske og aktivitetar rundt individet og som er prega av positive kjensler, til ei interesse som har vorte personleg og ein integrert del av identiteten til individet. Desse teoretiske perspektiva har ramma inn studien gjennom forskingsspørsmål og fungerer som utgangspunkt for drøfting av funn.

Studien

Studien har hatt som mål å utforske ulike sider ved fenomenet overgang til vidaregåande skule basert på aktørane sine opplevelingar og erfaringar, og vi har difor valt ei kvalitativ tilnærming som går meir i djupna enn i breidda. På den måten har det vore ynskjeleg å få fram elevane sine opplevelingar og perspektiv, og å få fram det unike og særegne ved fenomenet og å utvikle innsikt og forståing for intensjonar og meininger bak dei handlingane som er i fokus (Flick, 2006; Holme & Solvang, 1996).

Data vart samla inn ved hjelp av to instrument, ei open spørjeundersøking, gjennomført ved dei tre ungdomsskulane i 10. klasse ($N = 87$, svarprosent = 60), og kvalitative intervju med 6 elevar frå dei tre skulane. Spørjeundersøkinga vart gjennomført i samla klassar ved hjelp av digital læringsplattform og med forskar til stades. Det gav elevane høve til å stille spørsmål undervegs og utdjupe svara i spørjeskjemaet. I etterkant vart alle elevar som sette opp eit yrkesfagleg program som første val til vidaregåande skule i spørjeskjemaet definert som utval vidare i undersøkinga ($N = 33$). Utval til intervju vart gjort på grunnlag av elevane sine svar på spørjeskjema, der utvalsriteria var yrkesfag som første val, kjønn, mangfald i svar, og at alle tre skular skulle vere representerte (Myklebust, 2002). Mangfald i svar vart i dette prosjektet definert som evne til å beskrive tankar om utdanningsval og overgang til vidaregåande skule, og ulike erfaringar og opplevingar i faget utdanningsval, slik det kom til syne i svara på dei opne spørsmåla.

Ut frå dette vart elevar valde ut, og godkjenningsprosedyrar gjennomført. Det vart nytta semistrukturert intervju med tanke på å få fram mangfaldet i fenomenet som vart undersøkt (Kvale, 2006). Både spørjeskjema og intervjuguide var relaterte til innhaldet i faget utdanningsval og var sentrert rundt desse hovudemna: grunngjevingar for val, skulen si rolle i førebuing til val gjennom faget utdanningsval, forventningar til vidaregåande skule og støttespelarar i valprosessen.

Det opne spørjeskjemaet vart brukt for å få fram karakteristikkar, haldningar og synspunkt på emnet overgang til vidaregåande skule for ei brei gruppe elevar, noko som vart vurdert som nødvendig i denne typen deskriptiv studie. Spørsmåla var uten faste svaralternativ som kunne vere grunnlag for kvantifisering av data i etterkant. Derimot krevde det opne spørjeskjemaet at informantane gav utfyllande svar som vart fortolka og analysert ut frå ei kvalitativ tilnærming. Ein styrke med opne spørsmål var at informantane ikkje vart styrt eller avgrensa gjennom faste svaralternativ, og der deira eigne erfaringar og tankar kunne komme fritt til uttrykk. Ein svakheit ved denne forma for datainnsamling var at nokre elevar ikkje var så artikulerte og utfyllande i sine svar. Likevel gav analysen eit rikt og mangfaldig bilet av kva elevane er opptatt av i overgangen til vidaregåande skule, og han var grunnlag for djubdeintervjua. Når både dei opne spørsmåla og intervjuva var bygd opp etter same struktur og var tematisk like, gav dette eit godt utgangspunkt for analyse og fortolking, òg til å samanlikne data.

Analyse

Analysen av dei opne spørsmåla føregjekk i ulike stadium. Alle svar vart først tematisk koda og systematisert i høve til tema i spørjeundersøkinga. Nokre av svara vart enkelt kvantifiserte ved å registrere kor mange infor-

mantar som svarte likt på dei teoretiske omgrepene på ulike spørsmål (Richards, 2005). Dette gav grunnlag for å seie noko om likskapar og variasjonar i elevane sine svar, samstundes som det kom til syne nokre mønster hjå utvalet. Vidare vart det ved hjelp av meiningsfortetting og meiningskategorisering (Kvale, 2006) etablert kategoriar som analysen vidare tok utgangspunkt i.

Intervjuet vart transkriberte og analyserte på same måte som informasjonen i spørjeskjema. I analysen av intervjudata vart det òg muleg å finne fleire nyansar og utdjupe informasjonen, og få fram ei djupare forståing for overgangen og kva som legg fôringar på elevars val til vidaregåande opplæring. Validering av analysen vart gjort ved presentasjonar undervegs i analysearbeidet for dei involverte skulane, der rådgjevarar og lærarar gav tilbakemelding på tolkingar og kategoriar. I tillegg vart kategorisering og analyse drøfta med forskarkollegaer undervegs i prosessen. Denne valideringa var relatert til både tematisering, teoribruk, analyse og tolkingar av data. Tolkingar av funn og implikasjonar kan likevel ikkje generaliserast utover utvalet. Slutningar vil difor vere avgrensa til dette utvalet, sjølv om resultata kan drøftast og relaterast til anna forsking på feltet.

Presentasjon av funn

Elevane sine opplevingar av overgang til vidaregåande skule er kjenneteikna ved komplekse grunngjevingar for val og kva faktorar som verkar inn på valet. Resultata frå analysen av dei opne spørsmåla og intervjuet vart presentert tematisk i samsvar med kategorisering av meiningsinnhald i datamaterialet.

Grunngjevingar for val

Grunngjevingar for val av yrkesfagleg program i vidaregåande skule kan i materialet kategoriserast i tre hovudkategoriar. Elevane grunngjev val av yrkesfag med meistringserfaringar knytte til praktiske ferdigheiter og ynske om å «bruke hendene» sine. Ynske om praktisk arbeid og å bruke seg sjølv fysisk vert trekt fram av dei fleste elevane som grunngjeving for valet. Ein elev seier det slik: «Eg likar å bruke hendene mine til ting, likar å bruke verktøy og eg har alltid likt å spikre og bygge ting.»

Dei klare referansane til det kroppslege er kopla til medvit om meistring av det kroppslege og skapande. Erfaringar med praktiske oppgåver og skapande aktivitetar vert òg relatert til meistring og identitet. Elevane uttrykkjer glede og positive kjensler knytt til det å bruke kroppen og utfalde seg gjennom praktiske aktivitetar. Self-efficacy er her knytt til kreativitet og å bruke kroppen, både fysisk og praktisk.

Ei anna grunngjeving er relatert til framtidsperspektiv på arbeidsmarknaden, løn og arbeidstilhøve. Krav til yrkeskompetanse i framtida og løsnivå er viktige grunngjevingar for mange, og særskilt for gutter. I sine grunngjevingar ser mange av desse elevane lenger enn til sjølve utdanningssituasjonen og interesser for eit bestemt yrke, men orienterer seg mot spørsmål knytte til karriere, arbeidsforhold og arbeidsmiljø som dei ynskjer å vere ein del av i framtida.

Ei tredje grunngjeving som svært mange elevar trekkjer fram, er behovet for «noko anna». Elevane refererer til sine skuleerfaringar som teoretisk prega både i innhald og læringserfaringar. Ynske om ein annan skuledag med eit anna innhald og andre måtar å lære på er viktig for mange elevar, og dei referer til yrkesfag som praktiske studieprogram og til studiespesialisering som teoretisk studieprogram. Val av yrkesfag er for nokre elevar grunngjeve i mangel på andre alternativ. For å sleppe å ta program for studiespesialisering i vidaregåande skule med teoretiske krav og ei vidareføring av ein skulekvardag dei kjenner fra grunnskulen, er val av yrkesfag det einaste alternativet for mange elevar. Dette trass i at mange av elevane viser liten kjennskap til innhald og arbeidsmåtar i ulike yrkesfaglege program, slik ein elev uttrykkjer det:

Eg vil ta yrkesfag fordi eg ikkje likar teoretiske fag og vil heller gjere noko kreativt og bruke hendene, og eg ikkje har lyst å ha andre språk enn norsk og engelsk. Eg vil ikkje ha eit ekstra språk, [...] og så er det så mykje skule.

Fleire jenter i utvalet grunngjev val av program i vidaregåande skule med skolemiljø og sosiale faktorar. Etter hospiteringsperiodar og etter å ha snakka med elevar i vidaregåande skule har inntrykka av det sosiale miljøet og læringsaktivitetar skapt ei positiv haldning og forventning til yrkesutdanning. Ei jente fortel: «Det verkar kjekt å gå på den linja, med lite lekser, og dei feirar bursdagane til elevane i klassen – det verker morosamt å gå på den linja.»

Utvikling av interesse for yrkesfag

Dei fleste elevane som ynskjer å velje yrkesfag seier at dette er motivert ut frå fritidsinteresser og interesse for aktivitetar som føregår utanfor skulearenaen. Dei fortel om aktivitetar som dei omtalar som positive og prega av å vere annleis enn det som føregår i undervisninga i skulen. Slik utdjupar to elevar i utvalet dette:

Eg vil velje teknisk og industriell produksjon på vg1 og sannsynlegvis bilmekanikar, lette kjøretøy vg2, fordi eg elskar å mekke på bilar og er maksimalt interessert i bil/motor.

Ann Karin Sandal og Kari Smith: Frå ungdomsskule til vidaregåande skule – elevane si stemme

Eg likar å bygge ting og likar å lære nye teknikkar. Naturbruk vel eg fordi eg likar å styre med mange ting på garden. Eg bur på ein gard, og det er veldig kjekt. Eg kan godt tenke meg å få ein eller annan jobb innan bygg- og anleggsteknikk eller naturbruk.

Nokre elevar har òg vorte inspirerte til å sökje på yrkesfaglege program ut frå erfaringar med ulike praktiske aktivitetar og arbeidsmåtar i fag i grunnskulen. Å vere kreativ og produserande vert nemnt av fleire som lystprega, og dei har skapt interesse for denne måten å lære på vidare i utdanningsssystemet. Ein elev seier det slik:

Eg har sydd kjole på kunst og handverk, eg synst det er utruleg kjekt å jobbe med hendene. Så eg vil sökje design og handverk, det er der eg får mest inspirasjon til å jobbe, du sit ikkje i ro på pulten og ser på at læraren snakkar og å skrive i bøkene og slikt, det synst eg er sånn passe kjedeleg.

Svært få elevar relaterer dei meir teoretiske faga i grunnskulen, som t.d. matematikk, naturfag, norsk og engelsk, til ulike yrkesfag og innhald på yrkesfaglege program. Analysen viser at mest ingen elevar i utvalet ser samanheng mellom faga i ungdomsskulen og det yrkesfaglege programmet dei ynskjer å velje i vidaregåande skule. Dei få elevane som ser nytte av faga i ungdomsskulen for framtidig utdanning og yrke, er elevar som er bestemte og tydelege på valet sitt, og som gjev uttrykk for innsikt i det yrkesfaglege programmet og yrket, både arbeidsoppgåver og arbeidsmåtar. Elevar som beskriv teorifag som sine sterkeste fag i ungdomsskulen, med høg akademisk self-efficacy, relaterer desse i liten grad i yrkesfag, medan elevar som held fram praktiske evner som sine sterke sider og høg self-efficacy knytt til kreativitet og praktiske ferdigheter, relaterer dette til yrkesfag som muleg utdannings- og yrkesveg.

Hindringsfaktorar

Elevane i materialet er tydelege på kva faktorar som kan avgrense valmu- legheitene deira. Hindringsfaktorane er først og fremst relaterte til eleven sjølv, der svake faglege prestasjoner på ungdomsskulen i form av därlege karakterar er den faktoren som vert trekt fram av flest elevar. Ein annan hindringsfaktor er at dei er usikre på kva dei skal velje, og at dei opplever å ikkje ha nok informasjon. Ein elev fortel om denne usikkerheita slik:

Eg er litt usikker på valet mitt fordi eg aldri har tenkt å verte kokk, men det hadde vore kjekt likevel. Sidan eg jobbar på kafé, så vil det vere nyttig uansett, men eg har ikkje tenkt å verte det.

I tillegg vert hindringsfaktorar relaterte til praktiske omsyn nemnde av mange elevar. Mange av elevane bur i område der dei anten må pendle langt kvar dag eller flytte på hybel for å gå på det utdanningsprogrammet dei ynskjer, noko som verkar inn på det faktiske valet. Ein del elevar gjev uttrykk for at dei ikkje får lov av foreldra sine til å flytte på hybel, noko som kan påverke dei faktiske valalternativa.

Mange elevar gjev uttrykk for å ha liten innsikt i innhald og arbeidsmåtar på yrkesfaglege program. Informasjonen er prega av førestillingar om «noko anna» enn grunnskulen, og at faga og undervisninga skal vere betre for dei enn det dei har erfart i grunnskulen. Dette kan vere med på å skape usikkerheit og uklare forventingar til vidaregåande skule.

Skulen si rolle i førebuinga til val gjennom faget utdanningsval

Elevane er tydelege på at faget utdanningsval er hovudarenaen på skulen for å drøfte val og overgang til vidaregåande skule. Skulane i prosjektet har etablert ein struktur for faget utdanningsval som består av rådgjeving, yrkesorientering, interessestestar og hospitering i vidaregåande skule og på ulike arbeidsplassar. Alle elevane i undersøkinga er positive til faget utdanningsval og dei ulike aktivitetane i dette faget. Gjennom hospitering på vidaregåande skule får dei informasjon om ulike utdanningsprograms innhald, oppbygging og arbeidsmåtar. Hospiteringa bidreg til å avklare og justere forventingar, og til å skape interesse for yrkesfag, seier elevane. Men mange elevar gjev uttrykk for at det er for lita tid til dette, og at dei har behov for å utforske fleire program, slik desse to elevane fortel:

Utlapperingane har gitt meg positive erfaringar. Eg har blant anna funne ut at denne skulen kan eg godt søke på, og denne ikkje.

Vi har vore og besøkt nokre skular. Det har vore ei fin oppleveling å sjå og å få vite meir om skulane. Alt du hører frå andre, er ikkje sant. Eg fekk vite mykje nytt, og det vekka interessa mi for media og kommunikasjon enno meir.

Hospiteringa vert organisert litt ulikt på dei involverte skulane. Nokre skular gjer avtalar med vidaregåande skular om hospitering basert på praktiske omsyn, medan andre skular tek i større grad omsyn til elevane sine interesser og ynske, så langt det er praktisk muleg. Ein del elevar har uklare forventingar til vidaregåande skule, og dette er ofte elevar som har hospitert på utdanningsprogram som dei ikkje er særskilt interesserte i.

Elevane gjev uttrykk for at hospitering på arbeidsplassar er eit viktig element i prosessen fram til val av utdanning gjennom å få realistiske arbeids-erfaringar. Erfaringar som elevane får på ein arbeidsplass, ser ut til å vere

viktige for å utvikle medvit om framtidig yrkesliv og kva kompetanse som er naudsynt for ulike yrkesvegar. Elevane gjev òg uttrykk for å ha fått vore sjølvstendige i arbeidsoppgåver og har vorte tatt godt imot på arbeidsplassane.

Støttespelarar i valprosessen

Alle elevane i undersøkinga gjev uttrykk for at dei drøftar utdanningsval med sine føresette. Men elevane er tydelege på at dei er sjølvstendige i sine avgjerder, og at dei sjølve må ta valet til slutt. Dei omtalar foreldra som aksepterande og støttande, samstundes som nokre elevar får meir klare føringar på valet av sine foreldre, til dømes ved å ikkje få lov til å flytte på hybel. Elevane er samstemde i dette, og ein seier: «Dei er kanskje ikkje einige, men dei respekterer dei vala eg tar. Det er jo mi utdanning og mitt liv vidare det er snakk om.»

I materialet kjem det fram at elevane i varierande grad drøftar val av utdanning med venner i klassen eller på same klassesteg. Dei fleste elevane er tydelege på at dei gjer sjølvstendige val samstundes som nokre elevar òg tek omsyn til kva venner skal velje. Ein del elevar tek omsyn til kva skule vennar skal gå på, men vel utdanningsprogram på meir sjølvstendig grunnlag. Dette kjem til uttrykk mellom anna i denne utsegna: «Vennane mine har ikkje påverka meg så veldig, fordi eg skal velje det eg vil. Eg skal velje det som eg trivst med, og ikkje kva dei andre seier.»

Når det gjeld rådgjevar si rolle som støttespelar i valprosessen, er alle elevane tydelege på at faget utdanningsval og førebuingar til val av vidaregåande skule har vore rådgjevar sitt arbeidsområde. Elevane får hjelp og råd ved behov, ofte til praktiske spørsmål rundt hospitering og søknadsprosessen. Elevane rapporterer stor variasjon i kva grad faglærarar er involverte i førebuing til val og faget utdanningsval. Nokre skular arbeider tverrfagleg med faget utdanningsval ved at til dømes faga norsk og engelsk vert nytta som reiskapsfag. Andre skular har forankra arbeid med utdanningsval hjå rådgjevar på skulen.

Drøfting

Overgang til vidaregåande skule vert av utvalet i studien opplevd som prosessar påverka av både interesser og motivasjon, meistringsopplevelingar i skulen, kunnskap om vidaregåande opplæring og sosial kontekst og bakgrunn.

Utvikling av interesser og motivasjon for yrkesfag

Elevane i denne studien sin motivasjon for å velje ei yrkesfagleg utdanning har ulikt grunnlag. Mange av elevane i undersøkinga med akademisk self-efficacy har program for studiespesialisering som sitt 2. val til vidaregåande skule, og vil på den måten ha fleire muleigheter i utdanningssystemet. Kvifor vel elevar med akademisk self-efficacy yrkesfaglege program? Mest alle desse elevane i denne studien relaterer det til kroppslege og kreative behov. Dei gjev uttrykk for meistringsglede og sterkt indre motivasjon knytt til praktisk og skapande arbeid. Desse praktiske og kreative meistringserfaringane har dei utvikla utanfor skulen, gjennom sjolvregulerte fritidsaktivitetar. Elevane omtalar sine interesser som meiningsfulle, lystprega og kan relaterast til den tredje fasen i interesseutvikling – framveksande individuell interesse, slik ein finn det definert i Hidi og Renninger sin modell (2006). Gjennom sjolvregulerte aktivitetar har elevane utvikla engasjement og kunnskap som dei ynskjer å vidareutvikle i utdanninga si. Instruksjon og rettleiing i læringsprosessar knytte til ei framveksande individuell interesse for desse elevane er ikkje basert på profesjonell pedagogisk kompetanse, men på støttespelarar i det sosiale miljøet rundt elevane utanfor skulen. Nokre elevar i undersøkinga gjev også uttrykk for å ha vorte inspirert til å søkje yrkesfagleg program gjennom praktiske arbeidsmåtar og kreative læringsprosessar i fag i ungdomsskulen. Meistring av praktiske tilnærmingar og arbeidsmetodar i fag kan dermed vere grunnlag for ei situasjonsutløyst interesse, relatert til yrkesfaglege program og for utdanningsplanar.

Samstundes viser altså denne undersøkinga at for mange elevar er val av yrkesfag eit «negativt» val. Elevar som opplever manglande fagleg meistring eller låg self-efficacy på det akademiske området ser ingen andre muleigheter enn å velje yrkesfagleg utdanning. Samstundes viser mange av desse elevane mangelfull kunnskap om yrkesfaglege program. Både manglande faglege føresetnader, forventningsbrest og usikkerheit knytt til valet kan skape grunnlag for nederlag i vidaregåande skule (Buland & Havn, 2007; Markussen, Lødding, Sandberg, & Vibe, 2006). Nokre elevar vurderer si eiga usikkerheit i valprosessen som ein hindringsfaktor for å velje «det rette». Risiko for feilval kan på den måten auke ved låg self-efficacy og svak refleksivitet. To elevar seier det slik:

Men på grunn av at eg ikkje er heilt sikker på kva draumen min er, veit eg ikkje kva som skal til for å ikkje få oppfylt den.

Eigentleg vil eg ikkje nokon ting, eg synst ikkje det er noko som ser spennande ut, som er noko. Eg veit ikkje kva eg skal velje.

Å velje yrkesfag som resultat av manglande meistring med teorifag i grunnskulen kan vere eit svakt utgangspunkt for å begynne på ei yrkesfagleg

utdanning som inneheld teoretiske kunnskapar på lik linje med praktiske kunnskapar. Desse momenta reiser òg ein diskusjon om elevane sine opplevingar av faga i ungdomsskulen sin relevans for framtidig utdanning og yrke. I undersøkinga kjem det fram at elevane i liten grad relaterer teoretiske fag i skulen til eit framtidig yrkesfagleg program, medan praktiske arbeidsmåtar og innhald i fag i større grad vert relatert til yrkesfag. Kva skjer når elevane ikkje ser samanhengar mellom innhald i fag og arbeidsformer i ungdomsskulen og dei utdanningsprogramma dei ynskjer å gå vidare på? Hovdenak (2007) viser at elevar i ungdomsskulen uttrykkjer misnøye med skulen på grunn av mangel på resonans til eige liv og til deira subjektive erfaringar i dei ulike faga. Dette kan få konsekvensar for identitetskonstruksjon og framtidsorientering. I samband med overgangen til vidaregåande skule er det forventa at elevane legg arbeid og innsats i fag som er relevante for dei faga dei skal fordjupe seg i på vidaregåande skule, og at motivasjonen for desse faga er større. Men når elevane ikkje ser samanhengar mellom fag i ungdomsskulen og faga i vidaregåande skule, forsterkar det biletet av brot mellom skulesлага, både for den enkelte elev og for skulen som institusjon.

Motivasjon for skulearbeid er hjå mange av elevane i undersøkinga ytremotivert, og det kan vere fare for at faga i ungdomsskulen vert framandgjort frå ein naturleg læringskontekst, noko som kan gjøre val til vidaregåande skule vanskeleg. Mange av dei elevane som gjev uttrykk for at dei er nøgde med den faglege innsatsen sin, og at arbeid har gjeve resultat i form av gode karakterar, ser på dette som eit middel for å komme inn på det programmet dei ynskjer i vidaregåande skule. Manglande fagleg meistring kan verte sjølvforsterkande når elevane er ytremotiverte, noko som rammar svake elevar mest (Bandura, 1995; Stipek, 2002). Samstundes vil det òg vere ein fare for at skulen misser eit potensial for interesseutvikling hjå elevane. Interesseutvikling kan skje både gjennom faginnhald og eigenart, og gjennom arbeidsmåtar og læringsperspektiv som ligg til grunn for undervisning i fag. Dekontekstualisering av fagformidling i skulen kan føre til ei unødvendig teoretisering og abstrahering av skulefag. Det vil kunne skape vanskar for elevars faglege meiningsdanning og personlege utvikling (Breilid, 2007; Hovdenak, 2007) og interesseutvikling (Hidi & Renninger, 2006), og kan påverke valprosessem til elevane.

Mange av elevane omtalar hospitering på ulike arbeidsplassar som realistiske og autentiske arbeidserfaringar som gjer dei meir sikre. Den situerte læringa gjennom aktiv deltaking i arbeidsfellesskap, og det å verte inkludert som ein deltakar i ein arbeidspraksis kan vere med å skape grunnlag for self-efficacy og utvikle medvit om eigne interesser. Eit sentralt element i utdanings- og yrkesval er dei individuelle føresetnadane for å kunne ta val. Elevar treng både støtte av signifikante andre og motivasjon til å utvikle self-efficacy når dei skal velje utdanning og yrke (Gushue, Clarke, Pantzer, & Scanlan, 2006; Hackett, 1999; Skårbrevik, 2004). Self-efficacy knytt til

utdannings- og yrkesval kan verte utvikla i ein sosial kontekst der elevane opplever meistringserfaringar og får høve til å prøve ut interesser. Når elevane ikkje opplever læringserfaringar som kan gje self-efficacy relatert til yrkesfaglege program, vil det kunne verke inn på elevars føresetnader for val av yrkesfag. Gushue et al. (2006) peikar vidare på at elevane treng å oppleve meistring i utprøving av ulike yrke, og til å utvikle strategiar for å utvikle meistring og auka tryggleik på seg sjølv innafor yrkesspesifikke oppgåver. Å prøve ut seg sjølv i ulike roller gjennom hospitering på arbeidsplassar og å få respons frå signifikante andre vert av mange elevar trekt fram som viktig for å utvikle interesser og refleksivitet (Hidi & Renninger, 2006).

Å være eller å verte

Elevane i denne studien er i ein krevjande fase der dei skal ta stilling til spørsmål som har store konsekvensar for dei vidare. Tidsperspektiv ser ut til å vere ei av utfordringane for mange elevar. Nokre elevar relaterer utdanningsvalet til livet sitt på kort sikt. For mange av desse elevane er skolemiljø og sosial kontekst bestemmande faktorar for val av utdanning. Andre elevar ser forbi vidaregåande opplæring og kan relatere seg sjølv til ein arbeidslivskontekst og vel vidaregåande opplæring i lys av desse refleksjonane. Elevane i denne undersøkinga som har ein kortare tidshorisont, har sosiale og praktiske grunngjevingar for sine val, meir enn elevar med ein lengre tidshorisont. Samstundes giev dei fleste elevane sjølve uttrykk for å vere sjølvstendige i sine val og lite påverka av venner og familie. Opplevingar av sjølvstende i sjølve valprosessen samstundes som mange elevar er usikre på kva dei skal velje, kan vere eit uttrykk for individualisering der elevane opplever seg som ansvarlege for sitt eige utdannings- og yrkesval. Denne individualiseringa er òg ei individualisering av risiko ved at utfordringar knytte til utdannings- og yrkesval ikkje vert løyst på bakgrunn av tradisjonar eller faste sosiale strukturar med kollektive identitetar som elevane deltek i, men gjennom personleg handling som er individets ansvar åleine. Elevane har fridom til å gå ut av tradisjonsbundne handlingsmønster på basis av til dømes kjønn og sosial bakgrunn, samstundes som autonomien er underlagt andre strukturelle avgrensingar, til dømes å meistre faglege krav i skulen (Karlsen Bæck, 2004; Krange, 2004). Dette kan òg forståast som individualisering i svak forstand (Krangen), der elevars self-efficacy og faglege meistring i skulen legg føringar på val, meir enn sosiale strukturar.

Ei anna utfordring er kor mogne elevane er til å ta val. Dette kjem til uttrykk mellom anna ved at nokre elevar uttalar seg sjølvmotseiande, medan andre utviklar ein argumentasjon og refleksjon over valet gjennom spørsmåla i spørjeundersøkinga og i intervju-situasjonen. Å vere informant i denne undersøkinga er for nokre elevar med på å utvikle medvit om val,

og dei gjev uttrykk for at spørsmåla har sett i gang tankeprosessar knytte til valet. Usikkerheita, som på mange måtar er naturleg for ungdomsalderen som ein sokje- og utprøvingsfase (Erikson, 1992), vert for ein del elevar ein vanske i møte med den rasjonaliteten som ligg innebygd i tidsperspektivet i skulesystemet. Svak refleksjon over eigne interesser, mulegheiter og ynske passar ikkje med utdanningssystemet si forventning om ungdom som rasjonelle aktørar som tek informerte val. Å verte moden for å ta eit yrkesval handlar, i tillegg til kunnskap og motivasjon for val, om individuell danning og utvikling av identitet (Birkemo, 2007; Skårbrevik, 2004; Super, 1980).

Samanfatning og avsluttande refleksjonar

Denne studien viser at eit sentralt kjenneteikn ved elevane sine opplevingar av val er at motivasjon for val av yrkesfagleg utdanning av mange elevar vert relatert til praktiske interesser som er utvikla på fritida, som framveksande og velutvikla individuell interesse. Praktiske fag og praktiske arbeidsmåtar i fag i ungdomsskulen er for nokre elevar kjelder til interesseutvikling mot yrkesfag, relatert til dei første fasane i fire-fasemodellen (Hidi & Renninger, 2000). Elevar med akademisk self-efficacy ser gode faglege resultat som middel til å komme inn på det yrkesfaglege programmet dei ynskjer, meir enn som fagleg grunnlag for eit yrkesfag. Dette gjev skulen ei utfordring når det gjeld å skape ein subjektiv relevans mellom innhald og arbeidsmåtar i skulen og elevane sin identitet og kontekst. Like viktig vil det vere å legge til rette for at elevane opplever skulefag som relevante for yrkesutdanning og yrke, både som fagleg grunnlag for ei yrkesutdanning og som motivasjon for yrkesutdanning. Elevane i denne undersøkinga utfordrar, med sine perspektiv på teoretiske og praktiske fag, skulen si kontekstualisering av kunnskap i ei teoretisk ramme.

Vidare viser studien at for mange elevar er val av yrkesfag eit negativt val sidan det er det einaste valalternativet, slik elevane opplever det. Både manglende yrkesvalmodnad, usikkerheit knytt til interesser og framtidsplanar og låg akademisk self-efficacy er faktorar som vert trekte fram av elevane. Elevane sine utdanningsval føregår i spenningsforholdet mellom ungdom som investeringsobjekt for samfunnet gjennom utdanningssystemet og vektlegginga av elevane sine individuelle og sjølvstendige val basert på interesser og fagleg meistring. Når elevar er usikre på sin eigen identitet og kva dei ynskjer å vere, når dei ikkje har fått utforska interesser og utvikla fagleg self-efficacy, kan utdanningsval verte ei risikosone der feilsteg kan skape grunnlag for marginalisering. Val av vidaregåande utdanning basert på interesser og self-efficacy vil gjerne kunne bidra til å redusere feilval og fråfall og vil difor vere tenleg for den enkelte elev og for samfunnet.

Som grunnlag for elevars utdanningsval bør interesseutvikling og motivasjon kunne finne sitt grunnlag i skulefaga sin relevans for yrkesutdanninger, både gjennom arbeidsmåtar og innhald i faga. Skulen er ein arena for identitetsdanning og personleg utvikling. For å gje meistringsopplevelingar og self-efficacy, både fagleg og for val, vil utforsking og utprøving av interesser vere eit viktig bidrag i desse prosessane. Å vidareutvikle skulen som læringsarena, men òg verdsetje og inkludere andre læringsarenaer, som arbeidsliv og fritidsaktivitetar, kan bidra til dette. Elevane i denne studien har ved å dele sine opplevelingar av val og overgang til vidaregåande skule vist at dette kan vere eit utviklingsområde for skulen framover.

Litteratur

- Bandura, A. (1995). *Self-efficacy in changing societies*. New York: Cambridge University Press.
- Bech, U. (1997). *Risiko og frihet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Birkemo, A. (2007). Utdannings- og yrkesvalg i ungdomsalderen. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 91(3), 183–192.
- Breilid, N. (2007). *Ungdom og læringserfaringer. En surveystudie av ungdoms læringserfaringer på ulike arenaer*. Upublisert doktorgradsavhandling, Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Buland, T., & Havn, V. (i samarbeid med Finbak, L. & Dahl, T.) (2007). *Intet menneske er en øy. Rapport frå evalueringa av tiltak i Stasing mot frafall*. Trondheim: SINTEF Teknologi og samfunn, Gruppe for skole- og utdanningsforskning.
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
- Erikson, E.H. (1992). *Identitet. Ungdom og kriser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research* (3. utg.). London: Sage Publications.
- Giddens, A. (2006). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gushue, G., Clarke, C., Pantzer, K., & Scanlan, K. (2006). Self-efficacy, perceptions of barriers, vocational identity, and the career exploration behavior of Latino high school students. *The Career Development Quarterly*, 54(juni), 307–317.
- Hackett, G. (1999). Self-efficacy in career choice and development. I A. Bandura (red.), *Self-efficacy in changing societies* (s. 232–258). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hidi, S., & Renninger, A. (2006). The four-phase model of interest development. *Educational Psychologist*, 41(2), 111–127.
- Heggen, K., & Øia, T. (2007). *Ungdom i endring. Mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Holme, I.M., & Solvang, B.K. (1996). *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: Tano forlag.
- Hovdenak, S. (2007). Pedagogiske identiteter – blant læreplaner og ungdom: I ideologisk og eksistensielt perspektiv. I S. Hovdenak, R. Riksaasen, & V. Wiese

- (red.), *Klasse, kode og identitet. Bernstein i norsk forsking* (s. 47–65). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Karlsen Bæk, U.D. (2004). Preferanser for val – sosial reproduksjon og individuallisering i det senmoderne. *Sosiologisk Årbok*, 2/2004, 87–116.
- Krange, O. (2004). Ungdomsforskingens bidrag til fokus på ungdom og individuallisering. *Sosiologisk Årbok*, 2/2004, 117–138.
- Krange, O., & Øia, T. (2005). *Den nye moderniteten. Ungdom, individualisering, identitet og meningen*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag
- Kunnskapsdepartementet. (2007). *St.meld. nr. 16 (2006–2007) ... og ingen stod igjen*. Oslo: Forfatteren.
- Kvale, S. (2006). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Markussen, E., Lødding, B., Sandberg, N., & Vibe, N. (2006). *Forskjell på folk – hva gjør skolen?* Rapport nr. 3. Oslo: NIFU STEP.
- Myklebust, J. O. (2002). Utveljing og generalisering i kasusstudiar. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 86(5), 423–438.
- Pajares, F., & Schunk, D.H. (2001). Self-beliefs and school success: Self-efficacy, self-concepts, and school achievement. I R. Riding & S. Rayner (red.), *International perspectives on individual differences, self-perception* (vol. 2, s. 239–266). London: Ablex Publishing.
- Richards, L. (2005). *Handling qualitative data. A practical guide*. London: Sage Publications.
- Schreiner, C., & Sjøberg, S. (2006). *Jeg velger meg naturfag (... hvem gjør egentlig det?)*. En studie av ungdoms prioriteringer ved valg av utdanning og yrke. Basert på ROSE (The Relevance of Science Education), en internasjonal studie av 15-åringers oppfatning av naturvitenskap og teknologi. Rapport utarbeidet for Norges forskningsråd. Lastet ned 4. juni 2010 fra www.ils.uio.no/english/rose/network/countries/norway/nor/nor-schreiner-utdanningsvalg2006.pdf
- Skårsvik, K.J. (2004). Yrkesvalmodnad eit nytig omgrep? *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 88(6), 481–490.
- Stipek, D. (2002). *Motivation to learn. Integrating theory and practice* (4. utg.). Boston: Allyn & Bacon.
- Stokes, H., & Wyn, J. (2007). Constructing identities and making careers: Young people's perspectives on work and learning. *International Journal of Lifelong Education*, 26(5), 495–511.
- Super, D. (1980). A life span. Life space approach to career counselling. *Journal of Vocational Behaviour*, 16, 282–298
- Tetzchner, S. (2001). *Utviklingspsykologi. Barne- og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag
- Utdanningsdirektoratet. (2006). *Utdanningsspeilet. Analyse av grunnskole og videregående opplæring i Noreg*. Oslo: Forfatteren.

English abstract:

Transition from lower to upper secondary school – students' voices

This article is based on a qualitative study of students' experiences with the transition from lower to upper secondary school in vocational programmes. The educational debate in Norway has recent years been concerned with students changing programmes or drop out from upper secondary school, and different actions have been taken to reduce the problem. This article discusses the transition to upper secondary school from a student perspective. The analysis shows that lower secondary school has a potential to give students a better foundation for choosing programmes in upper secondary school by focusing on interest development. There is also a potential for strengthening the students' self-efficacy and motivation for vocational education through the subject content and teaching methods.

Keywords: transition from lower to upper secondary school, choice, students' perspective, interest development, motivation